

LBRIS

We know
books

DEBORAH TANNEN

CE SPUN EU ȘI CE ÎNȚELEGI TU

**DE CE BĂRBAȚII ȘI FEMEILE
VORBESC LIMBI DIFERITE**

Traducere din limba engleză de
ADRIAN COTORA

LITERA

București

CUPRINS

<i>Mulțumiri</i>	9
<i>Prefață</i>	13
Capitolul 1. Cuvinte diferite, lumi diferite	21
Capitolul 2. Asimetrii: femeile și bărbații nu vorbesc despre același lucru	51
Capitolul 3. „Pune jos ziarul ăla și vorbește cu mine!“: discuții-conexiune și discuții-raport	81
Capitolul 4. Bârfa	107
Capitolul 5. „Îți explic eu“: a ține o prelegere și a asculta	139
Capitolul 6. Comuniune și competiție: stiluri în conflict	171
Capitolul 7. Cine întrerupe pe cine? Chestiuni de dominare și control	219
Capitolul 8. N-ai voie să ieși în evidență	253

Capitolul 9.	„Uită-te la mine când îți vorbesc!": neînțelegeri la diferite vârste	287
Capitolul 10.	Acomodarea cu asimetria: deschiderea canalelor de comunicare	329
<i>Postfață</i>		351
<i>Note</i>		361
<i>Bibliografie</i>		377
<i>Credite citate</i>		397

Capitolul 1

Cuvinte diferite, lumi diferite

Cu mulți ani în urmă, eram căsătorită cu un bărbat care, la un moment dat, mi-a strigat: „Nu-ți permit să ridici vocea la mine, pentru că ești femeie, iar eu sunt bărbat“. A fost frustrant, fiindcă știam că era nedrept. Dar am găsit și justificarea. Am pus nedreptatea pe seama faptului că fusese crescut într-o țară unde puțini oameni considerau că femeile și bărbații au drepturi egale.

Acum sunt măritată cu un bărbat care îmi este partener și prieten. Venim din medii asemănătoare și împărtășim aceleași valori și interese. Discuțiile cu el reprezintă o sursă continuă de plăcere. Este minunat să am pe cineva căruia să-i pot povesti totul, cineva care să mă înțeleagă. Dar nu vede întotdeauna lucrurile la fel ca mine, nu reacționează mereu așa cum m-aș aștepta. Și adesea nu înțeleg de ce spun anumite lucruri.

Când am început să scriu această carte, nu lucram amândoi în același oraș. Oamenii ne compătiveau adesea prin comentarii precum: „Trebuie să fie greu“ și „Cum reușești să faci față situației?“ Eu aveam tendința să le accept compătimirea și le dădeam răspunsuri de genul: „Mergem mult cu avionul“. Uneori le confirmam îngrijorarea: „Cel mai greu e că trebuie să tot fac și să desfac bagaje“. Dar soțul meu reacționa altfel, adesea iritat. Răspundea în așa fel încât să arate partea bună a lucrurilor: ca profesori universitari, aveam weekend-uri prelungite, de patru zile, vacanțe lungi în timpul anului,

iar vara, una de patru luni. În plus, în zilele când nu ne vedeam, puteam lucra fără întrerupere. Odată, l-am auzit fără să vreau cum îi spunea unui individ dubios că suntem norocoși, de vreme ce studiile arată că perechile căsătorite care locuiesc împreună petrec mai puțin de o jumătate de oră pe săptămână vorbindu-și unul altuia; sugera că situația noastră avea avantaje.

Nu obiectam la felul în care răspundea soțul meu – tot ceea ce spunea era adevărat –, dar eram surprinsă. Nu înțelegeam de ce reacționa așa. Mi-a explicat că, în spatele îngrijorării exprimate de unii, simțea condescendența, ca și cum persoanele respective ar fi vrut să spună: „Nu ai o căsnicie adevărată; din cauza profesiei nepotrivite pe care ți-ai ales-o s-a ajuns la o astfel de situație nefericită. Mi-e milă de tine și te privesc de sus, din locul meu confortabil, deoarece eu și soția mea am evitat ghinionul tău“. Nu-mi trecuse prin cap că ar exista o notă de superioritate în aceste manifestări de îngrijorare, cu toate că am recunoscut-o după ce mi s-a atras atenția. Totuși, chiar și după ce am prins ideea, răspunsul soțului meu mi se părea ușor straniu, o ciudățenie de-a lui. Îmi dădea impresia că îi privește adesea pe ceilalți ca pe niște adversari, în vreme ce eu nu făceam asta.

Acum, după cercetările care au condus la această carte, înțeleg că soțul meu se raporta la lume într-un fel similar cu al multor bărbați: ca un individ dintr-o ierarhie socială, în care el se află fie pe o treaptă superioară, fie pe una inferioară. În această lume, conversațiile sunt negocieri în care oamenii caută să obțină și să-și mențină pe cât posibil superioritatea, apărându-se de tentativele altora de a-i doborî și de a-i da la o parte. În consecință, viața este o competiție, o luptă pentru păstrarea independenței și evitarea eșecului.

Eu, pe de altă parte, mă raportam la lume așa cum o fac multe femei: ca o ființă individuală aflată într-o rețea de conexiuni. În această lume, conversațiile sunt negocieri

pentru apropiere, în care oamenii încearcă să găsească și să ofere aprobare și susținere și să ajungă la un consens. Ei caută să se protejeze de tentativele altora de a-i exclude. Viața este, deci, o comuniune, un efort de a păstra intimitatea și a evita izolarea. Cu toate că și în această lume există ierarhii, e mai degrabă vorba despre o ierarhizare a prietenilor, nu a puterii și a realizărilor personale.

Și femeile sunt preocupate de obținerea unei anumite poziții și de evitarea eșecului, dar acestea nu reprezintă scopurile pe care se *concentrează* tot timpul, și au tendința de a căuta să le atingă sub forma unor conexiuni.¹ Și bărbații sunt interesați să obțină implicarea și să evite izolarea, dar nu sunt *concentrați* asupra acestor scopuri, ci caută să le atingă sub forma opoziției.

Discutând despre deosebirile dintre noi din acest punct de vedere, soțul meu a subliniat un aspect care mie îmi scăpase: el reacționa în felul pe care tocmai l-am descris doar dacă exprimarea îngrijorării venea de la bărbați la care percepea o preocupare pentru ierarhie. Au existat momente când și mie îmi displăcea să fim compătimiți pentru căsnicia noastră „navetistă”. Îmi amintesc că m-am simțit jignită de un bărbat care părea să aibă o lucire lacomă în ochi în clipa când m-a întrebat: „Cum te descurci cu povestea asta de dragoste la distanță?” Altă dată m-am enervat când o femeie, care mă cunoștea doar din auzite, ne-a abordat în timpul unui antract la teatru și, aflând despre situația noastră după ce l-a întrebat pe soțul meu unde lucrează, a continuat conversația cerându-ne tot felul de detalii despre asta. În aceste situații nu m-am simțit privită de sus, dar am avut senzația că îmi era invadat spațiul intim. Dacă soțul meu se simțea jignit de ceea ce el percepea ca fiind manifestări ale superiorității, pe mine mă deranja intimitatea total nepotrivită.

Intimitate și independență

Intimitatea este esențială într-o lume a conexiunilor în care indivizii negociază rețele complexe de prietenie, atenuează diferențele, încearcă să ajungă la un consens și evită să se erijeze în superiori, atitudine care ar accentua diferențele. În schimb, într-o lume în care statutul face legea, *independența* este esențială, căci o modalitate primară de a-ți dovedi superioritatea este să le spui celorlalți ce să facă, în timp ce faptul că primești ordine este semnul unui statut inferior. Deși toți oamenii au nevoie atât de intimitate, cât și de independență, femeile au tendința să se concentreze pe cea dintâi, iar bărbații, pe cea de-a doua. Este ca și cum sângele care îi menține în viață ar curge în direcții diferite.

Aceste deosebiri le pot da femeilor și bărbaților perspective diferite asupra aceleiași situații, așa cum s-a întâmplat în cazul unui cuplu la care mă voi referi numindu-i Linda și Josh. Când cel mai bun prieten din liceu l-a sunat pe Josh la serviciu și l-a anunțat că luna viitoare va veni în oraș în interes de serviciu, Josh l-a invitat să rămână la ei peste weekend. În aceeași seară, a informat-o pe Linda că vor avea un oaspete și i-a zis că el și prietenul lui vor ieși în prima seară ca să stea la povești ca pe vremuri. Linda s-a supărat. În săptămâna de dinainte de întâlnirea lor, avea să fie plecată în delegație, și acea seară de vineri când Josh își programase ieșirea cu prietenul lui ar fi fost prima după întoarcerea ei acasă. Însă cel mai tare a deranjat-o faptul că Josh își făcuse programul de unul singur, pe ea doar informând-o, în loc să discute cu ea.

Linda nu și-ar fi făcut niciodată planuri nici pentru un weekend, nici pentru o seară oarecare, fără a se consulta mai înainte cu Josh. Ea nu putea pricepe de ce el nu îi arată aceeași politețe și considerație. Dar reproșurilor ei Josh le-a răspuns: „Nu pot să-i spun prietenului meu: «Mai întâi trebuie să-i cer voie soției!»!“

Pentru Josh, a se consulta cu soțului înseamnă să ceară voie, prin urmare, el nu este independent, nu este liber să acționeze după bunul plac. L-ar face să se simtă ca un copil sau ca un lacheu. Pentru Linda, să se consulte cu soțul ei nu are nicio legătură cu a cere voie. Ea crede că soții discută între ei ce au de gând să facă deoarece viețile lor sunt interconectate, astfel că acțiunile unuia au repercusiuni asupra celuilalt. Pe ea nu numai că nu o deranjează să spună: „Trebuie să mă consult cu Josh“, ci chiar îi face plăcere. Îi dă o stare de bine să știe și să arate că este parte a unei relații, că viața ei este legată de a altcuiva.

Linda și Josh au fost mai afectați decât era cazul de acest incident și de altele similare, deoarece le-au fost atinse temerile lor fundamentale. Linda s-a simțit rănită pentru că a perceput o lipsă de apropiere în relația lor: lui nu-i păsa de ea la fel de mult cât îi păsa ei de el. Iar el s-a simțit rănit pentru că a avut impresia că ea încearcă să-l controleze și să-i limiteze libertatea.

Un conflict asemănător există între Louise și Howie, un alt cuplu, în privința cheltuirii banilor. Louise nu ar cumpăra niciodată ceva mai scump de o sută de dolari fără să discute mai întâi cu Howie, dar el iese în oraș și cumpără orice lucru pe care și-l dorește și crede că și-l permit, cum ar fi un fierăstrău circular sau o mașină de tuns iarba. Louise se supără nu pentru că nu e de acord cu aceste achiziții, ci pentru că are senzația că el se poartă ca și cum ea nu ar conta.

Multer femeii li se pare firesc să se consulte cu partenerii lor pentru orice, în timp ce mulți bărbați iau automat diverse decizii fără să își consulte partenerii. Asta arată că există o diferență mare de concepție în privința luării deciziilor. Femeile se așteaptă ca mai întâi să discute, apoi să se ia decizii de comun acord. Ele văd discuția în sine drept o dovadă de implicare și de comunicare. Dar mulți bărbați se

sînt împovărați de discuții îndelungate despre ceea ce ei consideră a fi decizii minore și se simt încorsetați dacă nu pot să acționeze fără a fi negociat în prealabil. Când femeile încearcă să inițieze o discuție liberă întrebând: „Ce părere ai?“, bărbații se gîndesc adesea că li se cere să ia o decizie.

Comunicarea este un act continuu de echilibrare, care jonglează între nevoile contradictorii de intimitate și de independență. Pentru a supraviețui în lume, trebuie să acționăm în armonie cu ceilalți, dar ca să ne păstrăm individualitate, și să nu fim doar o roțiță într-un angrenaj, trebuie să acționăm pe cont propriu. În anumite privințe, toți oamenii sunt la fel: cu toții mâncăm, dormim, bem, rîdem, tușim, iar adesea mâncăm aceleași lucruri și rîdem de aceleași lucruri. Dar, în alte privințe, fiecare persoană este altfel, iar dorințele și preferințele diferite ale indivizilor pot intra în conflict unele cu altele. Când li se oferă același meniu, oamenii fac alegeri diferite. Și, dacă la desert este tort, e posibil ca unul să primească o bucată mai mare decât altul – și sunt chiar mai multe șanse ca altcineva să *creadă* că bucată celuilalt este mai mare, indiferent dacă are sau nu dreptate.

Asimetrii

Dacă intimitatea spune: „Suntem apropiați și la fel“ și independența spune: „Suntem separați și diferiți“, este ușor de văzut că intimitatea și independența corespund conexiunii și, respectiv, statutului. Elementul esențial al conexiunii este simetria: oamenii sunt la fel, simțindu-se în egală măsură apropiați unii de alții. Elementul esențial al statutului este asimetria: oamenii nu sunt la fel, pentru că se poziționează diferit într-o ierarhie.

Această dualitate este evidentă în exprimarea compătimirii și a îngrijorării, ambele potențial ambigue. Ele pot fi

interpretate fie simetric, ca dovadă că cineva se simte egal cu ceilalți, fie asimetric, atunci când se simte superior altei persoane, pe care o percepe ca fiindu-i inferioară. Când întrebi un șomer dacă și-a găsit de lucru, un cuplu dacă a reușit să conceapă copilul mult dorit sau un profesor suplinitor dacă se așteaptă să obțină definitivatul, gestul poate fi văzut – și interpretat, indiferent de intenția celui care a pus întrebarea – drept o dovadă de conexiune umană din partea unei persoane care înțelege și căreia îi pasă sau drept semnalarea unei slăbiciuni, venită din partea cuiva care o duce mai bine și e conștient de asta, având în consecință o atitudine condescendentă. Multor bărbați, această a doua viziune despre compătimire li se pare evidentă. De exemplu, un alpinist cu handicap, pe nume Tom Whittaker, care conduce grupuri de persoane cu dizabilități în expediții în aer liber, remarca: „Nu poți să compătimești pe cineva pe care îl admiri”² – o declarație care m-a izbit prin lipsa ei totală de adevăr.

Simetria conexiunii este cea care creează comuniunea: dacă doi oameni se străduiesc să devină apropiați, ambii depun eforturi pentru același lucru. Iar asimetria statutului este cea care creează competiție: doi oameni nu pot să domine în mod egal în același timp, așadar, negocierea pentru statut este inerent antagonică. În munca mea de până acum, am explorat în detaliu dinamica intimității (la care m-am referit folosind termenul de „implicare”) și a independenței, dar am ignorat forța statutului și natura sa antagonică. Totuși, odată ce am identificat această dinamică, am sesizat-o peste tot în jurul meu. Comportamentul de neînțeles al prietenilor mei și al colegilor de serviciu a început, în sfârșit, să devină comprehensibil.

Diferențele dintre modurile în care eu și, respectiv, soțul meu abordam aceeași situație, care înainte ar fi fost de neînțeles, au început dintr-odată să aibă sens. De exemplu,

Într-un club de jazz, chelnerița mi-a recomandat chiftele de crab, care s-au dovedit îngrozitoare. Nu știam dacă să le refuz sau nu. Când chelnerița a revenit și ne-a întrebat cum este mâncarea, i-am spus că nu îmi place. M-a întrebat: „Ce e în neregulă cu chiftelele?” Cu privirea spre masă, soțul meu a răspuns: „Nu par proaspete”. Chelnerița a izbucnit: „Sunt congelate! La ce vă așteptați?” M-am uitat direct la ea și i-am spus: „Pur și simplu nu ne plac”. Răspunsul ei a fost: „Ei bine, dacă nu vă plac, pot să le duc înapoi și să vă aduc altceva”.

După ce a plecat cu chiftelele de crab, eu și soțul meu am început să râdem deoarece ne-am dat seama că tocmai puseseăm inconștient în scenă scenariile despre care scriam. El interpretase întrebarea ei „ce e în neregulă cu chiftelele?” ca pe o provocare la care trebuia să răspundă. Lui nu îi place să se certe, așa că a privit în altă parte, pentru a atenua duritatea a ceea ce simțea că trebuie să fie o reacție la provocare. A simțit instinctiv că trebuie să spună de ce nu sunt în regulă chiftelele, pentru a justifica nemulțumirea mea. (Se luptase pentru mine.) Eu am interpretat întrebarea „ce e în neregulă cu chiftelele?” ca pe o nevoie de lămurire. Instinctiv, am căutat o cale de a-mi da dreptate, fără a o învinui pe chelneriță. Poate fiindcă era femeie, ea a răspuns favorabil la genul meu de abordare.

Când le-am vorbit prietenilor, dar și unor grupuri de lucru despre aceste diferențe, au admis cu toții că acum înțeleg un comportament care anterior îi nedumerise. O femeie mi-a spus că înțelege în sfârșit de ce soțul ei refuza să discute cu șeful lui probabilitatea unei promovări. El voia să știe pentru ca, în cazul unui răspuns negativ, să-și caute altă slujbă. Dar, în loc să întrebe pur și simplu, se agita și se îngrijora, ajungând să nu mai doarmă de stres. Cum nu avea la dispoziție decât explicații psihologice, soția a conchis că se simte nesigur, că îi este frică de respingere. Dar, dacă e s-o luăm așa, oricine se simte nesigur într-o anumită măsură. Iar soțul ei

era o persoană destul de încrezătoare în sine. Pe de altă parte, ea, care credea despre sine că este cel puțin la fel de nesigură ca el, nu ezitase să își întrebe șeful dacă intenționează să transforme postul temporar pe care îl ocupa ea într-o slujbă permanentă.

Faptul că a înțeles rolul-cheie pe care îl joacă statutul în relațiile bărbaților a ajutat-o să vadă lucrurile limpede. Dacă îți întrebi șeful despre șansele de promovare, accentuezi ierarhia în cadrul relației, subliniind faptul că viitorul tău ca angajat este în mâinile lui. Bărbatul nu se simțea deloc în largul lui să-și asume o poziție inferioară ca statut. Deși nici pe soție nu o încânta rolul de solicitant față de șeful ei, situația aceasta nu aprindea în mintea ei un becuț de alarmă, ca în cazul soțului.

Într-un moment similar de conștientizare, o femeie care lucrează în vânzări a mărturisit că acum înțelege transformarea care se petrecuse cu șeful ei după ce acesta fusese promovată în funcția de manager zonal. Ea fusese sigură că avea să fie un șef perfect, deoarece manifesta o indiferență considerabilă față de autoritate. Ca șef de echipă, rar se sînchisea să meargă la ședințele convocate de conducere, încurajându-i pe membrii echipei să judece singuri lucrurile și folosindu-și influența pentru a-i scuti de aplicarea strictă a regulamentului. Dar, după ce devenise manager zonal, ajunsese de nerecunoscut. Stabilise mai multe reguli decât și-ar fi putut închipui cineva și insista că excepțiile se pot face doar pe baza unor cereri scrise adresate lui.

Acest om se comporta diferit pentru că acum era plasat diferit în ierarhie. Cât fusese sub autoritatea conducerii, făcuse tot posibilul pentru a o limita. Dar, când a dobândit el autoritate, s-a străduit să și-o extindă. Prin evitarea ședințelor și eludarea aplicării regulamentelor dăduse dovadă nu de dispreț față de ierarhie, ci mai degrabă de stânjenală din cauza poziției lui de subordonat.